

СІМЕЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Климус Тереза Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи
Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID: 0000-0003-0954-7275

Scopus Author ID: 57430395600

Пацуга Ольга Михайлівна

директор інклюзивно-ресурсного центру Сихівського району м. Львів

ORCID ID: 0009-0008-6608-2957

Навчально-реабілітаційні центри та спеціальні заклади освіти – це заклади, де надаються освітні послуги та корекція відповідно до висновків інклюзивно-ресурсних центрів залежно від рівня підтримки дитини з особливими освітніми потребами чи інвалідністю. Форма навчання відповідно до чинного законодавства України та освітній заклад обирається батьками. Відповідно до форми навчання необхідний пакет документів, який визначається тими чи іншими нормативними актами Міністерства освіти України. Необхідність колекційної складової полягає у всебічному психофізичному розвитку дитини з різними формами порушення, однак при певних формах здобування освіти лежить відсутність такої складової або при сімейній формі навчання таке завдання лягає на відповідальність батьків/офіційних опікунів дитини з особливими освітніми потребами/інвалідністю як і сама організація навчально-виховного процесу. Важливим залишається до дискусії питання соціалізації дитини, яка перебуває на сімейній формі навчання, особливо при відсутності відвідувань гуртків чи інших центрів з можливістю спілкуватися чи проводити час з однолітками. Питання фаховості батьків/офіційних опікунів у можливості застосовувати новітні технології, асистивні засоби для навчання дітей з різними психофізичними порушеннями, яким чином залучати вузько-профільних фахівців: психолог, вчитель-логопед, дефектолог. Вчитель-реабілітолог тощо, за необхідності індивідуально для кожної дитини, особливо якщо це вказано у висновку інклюзивно-ресурсного центру: години, кого саме потребує дитина та навчання соціально-побутовим навичкам, які навчально-реабілітаційні центр та спеціальні заклади освіти надають дітям у межах навчально-освітнього процесу. Питання вибору саме такої форми навчання дитини є важливим у сьогодення і стає викликом для навчально-реабілітаційних центрів і закладів спеціальної освіти як і контролю не порушення освітніх прав дитини з особливими освітніми потребами чи інвалідністю.

Ключові слова: сімейна форма навчання, педагогічний патронаж, корекція, інклюзія.

Klymus Tereza, Patsuta Olga. Homeschool of children with special educational needs in secondary and special education institutions

Educational and rehabilitation centers and special educational institutions are institutions where educational services and correction are provided in accordance with the conclusions of inclusive resource centers depending on the level of support for a child with special educational needs or a disability. The form of education in accordance with the current legislation of Ukraine and the educational institution is chosen by parents. According to the form of education, a package of documents is required, which is determined by certain normative acts of the Ministry of Education in Ukraine. The need for a collective component consists in the comprehensive psychophysical development of a child with various forms of impairment, however, with certain forms of education, the lack of such a component or with a family form of education, such a task falls on the responsibility of the parents/official guardians of a child with special educational needs/disability, as well as the educational organization itself – the educational process. The issue of socialization of a child who is in a family form of education remains important for discussion, especially in the absence of visits to clubs or other centers with the opportunity to communicate or spend time with peers. The question of the expertise of parents/official guardians in the ability to use the latest technologies, assistive devices for teaching children with various psychophysical disorders, how to involve narrow-profile specialists: a psychologist, a speech therapist, a speech therapist. Teacher-rehabilitator, etc., if necessary, individually for each child, especially if this is indicated in the conclusion of the inclusive resource center: hours, who exactly the child needs and training in social and everyday skills, which the educational rehabilitation center and special educational institutions provide children within the educational framework – the educational process. The question of choosing exactly this form of education for a child is important today and becomes a challenge for educational and rehabilitation centers and special education institutions, as well as control of non-violation of the educational rights of children with special educational needs or disabilities.

Key words: homeschooling, pedagogical patronage, correction, inclusion.

Вступ. Сьогодні набуває актуальності сімейна форма навчання, яка зумовлена військовою агресією Росії, та перебуванням дітей шкільного віку за межами території України. Але варто зазначити, що це стосується не лише даної категорії дітей, але і дітей з осо-

бливими освітніми потребами, які навчають у навчально-реабілітаційних центрах та спецшколах). Термін англ. homeschooling – навчання дітей удома (без перебування у закладі освіти та активної участі школи), яким оперують в англійських країнах, використовується

в Україні нарівні з терміном «сімейна форма навчання». Варто зазначити, що сімейна форма здобуття освіти навчання відповідно до Закону України «Про освіту» є вибором батьків, але окрім сімейної форми здобуття освіти навчання існує ще патронажне навчання педагогічний патронаж, яке відбувається за медичними показами навчання та вибором батьків, декілька років тому дана форма навчання мала термін індивідуальна форма навчання.

За даними Інституту освітньої аналітики, у 2023–2024 навчальному році понад 87 тисяч українських учнів навчається на сімейній (домашній) формі. Такі школярі здобувають освіту самостійно, отримуючи консультації від учителів, а оцінювання проводиться переважно двічі на рік [2].

Приблизно 34% батьків, які провадять сімейну форму здобуття освіти навчання, повідомляють що саме особливі освітні потреби/інвалідність дитини і стали основною причиною вибору саме даної форми навчання. Деякі батьки дітей з інвалідністю обирають навчання вдома, намагаючись створити для своєї дитини індивідуальне середовище або позбавити її від цькування (булінгу), з яким вони могли стикатися в школі. Однак інші батьки можуть вибрати домашнє навчання, щоб уникнути ярлика «інвалідності» своєї дитини, можливо, тому, що вони розглядають її як негативний атрибут.

Батьки для дитини стають вчителем, а коли ви навчаєте дитину з особливими освітніми потребами ви стаєте ще вчителем спеціальної освіти, психологом, логопедом, дефектологом тощо: оскільки саме ці фахівці несуть відповідальність за те, щоб дитина отримувала належна навчання та корекційну складову.

Матеріали та методи. Для аналізу та висвітлення питання у нашому дослідженні використано теоретичний метод (аналіз науково-методичної літератури,

сучасних наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, зіставлення наукових поглядів у педагогічній, психологічній та юридичній царині).

Результати. На сьогодні ці дві форми несуть відмінності між процесом організації форми навчання, введення документації, супроводу та оцінювання. Відмінності зведені нами у таблиці 1.

Варто зазначити, що при зарахуванні або переведенні дитини на сімейну (домашню) форму здобуття освіти навчання, школа зобов'язана проінформувати про це службу у справах дітей. Така норма прописана у 3 розділі, пункті 5 Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти. Дана дія означає контроль за тим, щоб освітні права дитини не порушувалися. Однак, варто дослідити більш глибоко дане питання, оскільки на нашу думку, саме позбавлення дитини корекційної складової, що необхідна для психофізичного розвитку дитини з інвалідністю чи особливими освітніми потребами уже і є самим по собі порушенням права дитини, бо виникає питання, хто оплачує послуги фахівців при наданні корекційних занять, так як перебуваючи на навчанні у закладі оплата здійснюється через субвенційні кошти, а на педагогічному патронажі індивідуальній формі навчання дитина має право отримати дані години у інклюзивно-ресурсному центрі.

Варто згадати і про позитивні фактори сімейної форми навчання, при якій у батьків є можливість враховувати індивідуальні особливості своєї дитини, її особливі освітні потреби, нормувати щоденні навчальні навантаження, складаючи графік навчання та режим занять, що відповідає можливостям дитини. Крім того, навчання дитини в сім'ї дозволяє батькам контролювати якість і кількість інформації, що поступає до дитини, проводити відбір навчальних матеріалів, ґрунтуючись на власних уподобаннях, своєму освітньому рівні та пізнавальних запитах дитини. У цьому батьки мають

Таблиця 1

Відмінності між сімейною формою навчання та педагогічним патронажем

	Сімейна форма здобуття освіти	Індивідуальна форма навчання (Педагогічний патронаж)
Право на форму навчання	Вибір батьків. На сімейній формі навчання можуть навчатися діти без певної поважної причини.	Вибір батьків. Рішення Лікарсько-консультативної комісії (ЛКК), із зазначенням, що дитина потребує за станом здоров'я індивідуальну (патронажна) форму навчання. Рішення ЛКК діє один рік.
Навчає дитину	Не передбачає навчання вчителем.	Індивідуальний супровід вчителем дитини у процесі навчання.
Корекційна складова	Забезпечується батьками чи залученими до освітнього процесу іншими особами батьками дитини.	Забезпечується освітнім закладом. 10 годин на тиждень на кожного здобувача освіти 1-4 класів; 14 годин на тиждень на кожного здобувача освіти 5-9 класів; 16 годин на тиждень на кожного здобувача освіти 10-11(12) класів. (ПОЛОЖЕННЯ про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти)
Оцінювання	Підсумкове (семестрове та річне, що здійснюється за результатами семестрового) оцінювання, а також атестацію, що передбачено відповідним Положенням.	Оцінювання може відбуватися разом з іншими здобувачами освіти відповідного класу за розкладом, визначеним закладом освіти, або окремо від них.

можливість вибирати методи подачі матеріалу залежно від провідних типів сприйняття інформації дитиною (аудіальний, візуальний, кінестетичний, дискретний). Тоді, як загальноосвітня організація при цьому несе відповідальність лише за якість проведення проміжної та підсумкової атестації.

Одне з найперших запитань, яке батькам ставлять, ймовірно буде питання про соціалізацію дитини. Це обґрунтоване занепокоєння, коли дитину навчають виключно батьки, у власному домі та без щоденного контакту з іншими дітьми. Обидві сторони дискутують – як ті, хто обирають сімейну форму навчання, і ті, хто обирають традиційну освіту – мають свої пристрасні аргументи щодо того, чому вони вважають, що соціалізація досягнута чи ні. Згідно з дослідженнями щодо соціалізації та особистих свідчень дітей, які навчаються вдома, діти, які навчаються вдома, не отримують належної соціалізації, якщо вони обмежуються навчанням лише вдома, однак у поєднанні з іншими видами діяльності, такими як групові види діяльності або класи домашнього навчання, спортивні секції, музичні/ мистецькі гуртки, літні табори, літні школи, можна досягти соціалізації. Однак досягнута соціалізація не на тому ж рівні, який досягається в традиційному шкільному середовищі [1].

З іншого боку – противники сімейної форми здобуття освіти навчання, які вважають, що діти недостатньо соціалізуються в ізольованому середовищі домашнього навчання стверджують, що діти, які навчаються вдома, живуть відносно захищеним життям, не піддаючись тиску однолітків і груповій динаміці в школі, що не дає дітям навички справлятися з проблемами. Діти також недостатньо підготовлені до входження в реальний світ щодо взаємодії з однолітками та потенційними колегами, перебувати в групі. Додатковою проблемою недостатньої взаємодії з однолітками є те, що діти не піддаються конкуруючим ідеям і переконанням. Діти, які навчаються вдома, поінформовані лише про ідеї та переконання своїх батьків і, як наслідок, не мають можливості вивчати та приймати ідеї та переконання інших. Деніел Кесслер [5], сертифікований педіатр з питань розвитку та поведінки дітей член групи з Американської академії педіатрії, стверджує, що «діти повинні бути успішними у трьох сферах, що пересікаються: вдома, у школі та з однолітками». Д-р Кесслер далі стверджує: «Домашнє навчання стискає все це в одну коробку, яка може бути заважкою для дітей».

«Загалом головна мета діяльності всіх цих закладів (НРЦ та спеціальних освітніх закладів) – забезпечення реалізації права на освіту та розвиток дітей з ООП, їхньої інтеграції в суспільство через комплексну медичну, психологічну, педагогічну реабілітацію,

каже Євгенія Смірнова» [3]. І відразу ставимо питання, а яким чином сімейна форма здобуття освіти навчання забезпечує це право, при питанні, хто надає корекцію відповідно до висновку ІРЦ; яким чином відбувається соціалізація, розвиток дитини у даному випадку.

Наведемо приклад, соціальну послугу денний догляд для дітей з інвалідністю у відділенні Сихівського району м. Львів Комунальної установи змішаного типу «Львівський міський центр реабілітації «Джерело» отримує, які у 2022-2023 рр. перебували на педагогічному патронажі – 4, навчання у класі – 3 протягом 2023 перевели дітей на сімейну форму навчання – 7 кількість, важливо зазначити, що усі ці діти навчалися у навчально-реабілітаційному центрі. Зазначимо, що соціальну послугу денний догляд діти отримують з 8:30 до 16:00 5 разів на тиждень і виникає питання, а коли відбувається сам процес навчання, у які години, наскільки воно якісне? Окрім цього, також ставимо запитання, чому діти з навчальної установи, яка має вузьких фахівців, переходять на сімейну форму навчання, тоді як відсутні вузькі фахівці для надання корекційних послуг на програмі денного догляду для дітей з інвалідністю?

Обмеження у досвіді викладання. Наукові дослідження, які піднімали питання сімейної форми здобуття освіти навчання з батьками, погоджуються, що вони часто відчують себе неспроможними викласти матеріал, тому що є предмети, у яких вони не достатньо кваліфіковані, особливо коли діти досягають старшого шкільного віку. Шлях вирішення даної проблеми полягає у наймі репетиторів. Дебра Белл заявляє: «Дуже важливо, що ми визнавали наші обмеження та шукали можливості для наших дітей з метою компенсувати їхні обмеження» [4 с. 35]. Ще складнішим буде викладання дисципліни для дитини з ООП/інвалідністю, де залежно від рівня підтримки та можливостей дитина має потребу у модифікації та адаптації навчальної програми. І тут ми повертаємося до ключового моменту чи це не стане порушенням освітніх прав дитини з ООП, хто несе за це відповідальність, хто контролює і чи здійснює контроль за виконанням плану і т.д..

Висновки. Отож, на нашу думку, потребує врегулювання питання переходу на сімейну форму навчання дітей з особливими освітніми потребами/інвалідністю особливо якщо це стосується навчально-реабілітаційних центрів, спеціальних закладів освіти, на законодавчому рівні визначити підтвердження необхідності навчання за даною формою. Оскільки при аналізі ми показали, що педагогічний патронаж потребує медичного висновку необхідності даної форми. І залишається відкритим питання супервізії чи контролю з метою не порушувати права освітні для дитини з ООП/інвалідністю.

Література:

1. Виноградова О. Інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць.* Київ : Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 79 (т.1). С. 73–76.
2. Кількість дітей з інвалідністю за даними Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. Київ, 2023. URL: <https://www.ispf.gov.ua/> (дата звернення: 17.10.2023).

3. Троян І., З якими викликами зіштовхнулася спеціальна освіта в Україні: що кажуть вчителі та які плани змін є в МОН. Київ, 2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/z-yakymy-vyklykamy-zishtovhnulasya-spetsialna-osvita-v-ukrayini-shho-kazhut-vchyteli-ta-yaki-plany-zmin-ye-v-mon/>. (дата звернення: 17.05.2024).
4. Debra Bell, *Ultimate Guide to Homeschooling*. Nashville, London, Vancouver: Thomas Nelson Inc. 1997. pp. 34–37.
5. Failure to Thrive in a Four-Month-Old Nursing Infant / Stein, Martin T., Kessler, Daniel B., Hubbard, Eustratia. : *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 2004. pp. 69–73.
6. Homeschooling Disadvantages: Five Reasons to Rethink Homeschooling, SQUIDOO. URL: http://www.squidoo.com/homeschooling_disadvantages (access 29.04. 2024).
7. Patricia M., Lines, Homeschooling Comes of Age. *Educational Leadership*, 54, 1996. pp. 63–67.

References:

1. Vynogradova, O. (2021). Intehrovani sotsialni posluhy yak napriam sotsializatsii ditei z invalidnistiu v hromadi [Social services as direction of socialization of children are Integrated in disability in society]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy: zb. nauk. prats. Kyiv : Vydavnychiy dim «Helvetyka» – *Scientific magazine of the National pedagogical university of the name of M. P. Drahomanov*. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects : sciences. labours. Kyiv: the Publishing house of "Gelvetyka". Vol. 79 (t.1), pp. 73-76 [in Ukrainian].
2. Kilkist ditei z invalidnistiu za danymy Fondu sotsialnoho zakhystu osib z invalidnistiu, [Amount of children with disability from data of Fund of social defence of persons with disability]. URL: <https://www.ispf.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Troian, I. (2023). Z yakymy vyklykamy zishtovhnulasya spetsialna osvita v Ukraini: shcho kazhut vchyteli ta yaki plany zmin ye v MON [Into what calls the special education ran in Україni: that teachers and what plans of changes talk is in Ministry of Education]. URL: <https://nus.org.ua/articles/z-yakymy-vyklykamy-zishtovhnulasya-spetsialna-osvita-v-ukrayini-shho-kazhut-vchyteli-ta-yaki-plany-zmin-ye-v-mon/> [in Ukrainian].
4. Debra Bell (1997). *Ultimate Guide to Homeschooling*. Nashville, London, Vancouver: Thomas Nelson Inc, pp. 34–37.
5. Failure to Thrive in a Four-Month-Old Nursing Infant / Stein, Martin T., Kessler, Daniel B., Hubbard, Eustratia. : *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 2004, pp. 69–73.
6. Homeschooling Disadvantages: Five Reasons to Rethink Homeschooling, SQUIDOO. URL: http://www.squidoo.com/homeschooling_disadvantages
7. Patricia M., Lines (1996). Homeschooling Comes of Age. *Educational Leadership*, 54, pp. 63–67.